

негативних соціальних, економічних та екологічних наслідків конфлікту для суспільства та сприянні його швидкому відновленню та розвитку. Воно демонструє, що бізнес може бути не лише засобом досягнення прибутку, а й потужним інструментом соціальних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (дата звернення: 16.02.2024).

Єременко Андрій

аспірант 1 року навчання
факультету соціології
*Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна*

МОТИВАЦІЯ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Після російського вторгнення в Україну у 2014 та 2022 роках, волонтерські рухи в Україні значно активізувались, охопивши всі сфери життя. Дослідження аналізує еволюцію волонтерства, мотиви участі та вплив на суспільство, підкреслюючи його важливість у відповіді на виклики, спричинені війною. Дослідження, засноване на фокус-групах з волонтерів, бізнесу та влади, виявляє ключові фактори, що спонукають до волонтерства, та його роль у зміцненні громадянського суспільства.

Волонтерство в Україні трансформувалося в значно більше, ніж просто допомога нужденним. Ця діяльність стала важливою частиною суспільного життя, проникаючи в економіку, соціальну сферу та державне управління, і виступаючи як один із механізмів зворотного зв'язку в системі управління. Ключове завдання для волонтерів - зрозуміти, що мотивує людей долучатися або відмовлятися від участі у волонтерських ініціативах. Спостереження за волонтерським рухом між 2014 та 2022 роками виявило зниження активності у 2015 році [1. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В.], що дослідники пов'язують зі спадом інтенсивності конфлікту на той час. Однак, феномен волонтерства є набагато складнішим, ніж проста реакція на конфлікт, і його мотиваційна база виходить за рамки бажання захистити країну.

Методологія дослідження. Дослідження включало в себе аналіз думок активних волонтерів, бізнес-сектору та урядових представників, що дало змогу всебічно оцінити

волонтерську активність з урахуванням різноманітних поглядів та внесків кожної з груп. Цей підхід сприяв глибокому розумінню взаємодії між різними секторами суспільства в рамках волонтерської діяльності.

Основним інструментом збору даних стали фокус-групові дискусії, обрані через потребу детально зрозуміти мотивації, цінності та переконання учасників з різних груп. Дослідження охопило три міста — Запоріжжя, Суми та Хмельницький, де було проведено по три фокус-групи для кожної цільової категорії, загалом 9 дискусій. Виконавцем проекту стала компанія «Active group», а замовником — ГО «Інститут Республіка» при фінансовій підтримці посольства США. Збір даних відбувся у червні 2023 року. Кожна дискусія була зафіксована аудіо та відео, після чого відбулося кодування та аналіз отриманої інформації. Дискусії проводились за спеціально розробленим сценарієм, що включав широкий спектр питань, пов'язаних з волонтерською діяльністю та мотивацією до участі.

Мотивація участі волонтерів. У контексті мотивації до участі або відмови від участі у волонтерських ініціативах, переважно вказують на моральні причини долучення до надання допомоги іншим ("*за покликом душі*"). Для цих осіб критично важливими є почуття спільності, солідарності, взаємодії та підтримки в ім'я спільної мети ("*в очі дивився і розумів ми непереможні, єдині*"). Також значущим є відчуття приналежності до дружнього кола, де моральна підтримка від друзів відіграє ключову роль ("*дружніші стають люди*"). Волонтерська діяльність має схильність "*захоплювати*", з частими висловлюваннями на кшталт "*це як затягнуло нас. Певний сенс життя*".

Мотивація "наблизити Перемогу" визначається як пріоритетна серед усіх груп, особливо серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які активно долучаються до волонтерства. Волонтерська діяльність часто є реакцією на масштабні трагедії, з особистим зв'язком до проблеми, наприклад, через родичів, які потребують допомоги, або близьких у зонах бойових дій, що підсилює бажання допомагати. Емпатія до тих, хто ризикує життям за Україну, також є сильним мотиватором ("*там знаходяться молоді хлопці, і вона не може по іншому*", "*зачастую це жінки тих хлопців, які воюють*"). Важливість пам'яті про загиблих ("*портрети Героїв які загинули... це нагадування, включаєшся знов*") та волонтерство як метод психотерапії також впливають на участь.

Для волонтерів, які долучаються до разових подій, важливим є задоволення від самої події та процесу її організації заходах ("*на концерт йдеш, за куліси ходиш, івентове волонтерство*").

Довіра до організації є ключовою при виборі місця допомоги, а задоволення від участі в подіях та бачення результатів своєї роботи мотивують продовжувати волонтерську діяльність.

Деякі волонтери відчують себе частиною "еліти", вважаючи, що волонтерство вимагає моральної сили, яка, на їх погляд формується з дитинства. Часто лунала теза, що «не всі можуть стати волонтерами», що волонтерами стають лише «морально сильні люди».

При виборі яку організацію підтримати, ключовим фактором є довіра до людей, які вже працюють в організації.

Продовження роботи та вибір організації значною мірою залежать від очевидності та видимості результатів діяльності. Як зазначено учасниками з різних міст, важливим є спостереження за конкретними досягненнями: *«І коли бачиш врятованих людей, відбудоване житло і т.д... Надає це сил»*. Таким чином, для приваблення нових та утримання існуючих волонтерів, організації активно інформують про свої успіхи та вклад кожного волонтера у ці досягнення.

Люди, які приєднуються до волонтерських ініціатив з корисливих мотивів, викликають суперечливі почуття. Часто їхні цілі пов'язані з *"відповідно організованою передвиборчою кампанією"* для поліпшення політичного іміджу, розробкою грантових проектів та розширенням мережі контактів для майбутньої кар'єри. Існує також згадка про осіб, які залучаються до волонтерства з практичних причин, наприклад, отримання їжі в обмін на роботу в штабі, коли *"витратили усі свої заощадження в перші півроку... пішов у штаб, бо там хоча б годують"*.

Були як жорстко негативні вислови, оскільки таких людей вважають «несправжніми волонтерами», так і певне розуміння, бо люди все одно роблять «щось корисне» незалежно від їх мотивації.

Обговорюючи призупинення волонтерської роботи, у багатьох групах вказували на те, що волонтери, які припиняють свою діяльність, часто згодом знову до неї повертаються. Цей період перерви зазвичай присвячується відновленню сил, розв'язанню особистих питань і т.д. Повернення відбувається, коли волонтер відчуває гостру потребу в своєму внеску, особливо у випадках, коли стикається зі значними неприємностями (*"коли трапиться велика біда"*).

Таким чином, навіть призупинивши активну участь, багато хто продовжує підтримувати волонтерські ініціативи іншими методами, включаючи фінансову допомогу, інформаційну підтримку через соціальні мережі або участь у заходах (*"Як мінімум донати чи інформаційна підтримка, до когось подзвонити, допомогти"*). Деякі висловлюють думку, що люди не залишають волонтерство повністю, але можуть тимчасово знизити свою активність (*"я не бачила таких, хто покидає"*). Є розуміння серед респондентів, що волонтерська діяльність часто можлива після того, як людина забезпечила власні потреби (*"а не в шкоду чи збиток великий собі"*).

Фінансові труднощі, що перешкоджають волонтерській роботі умовно поділяються на два типи:

Зумовлені нестачею коштів для волонтерських ініціатив. Це включає зниження обсягів зібраних пожертвувань, припинення фінансування конкретного фонду та інше.

Пов'язані з особистими фінансами волонтерів. Часто зустрічається висловлювання про потребу заробітку (*"треба їм родини годувати"*). Відповідно, зростання робочого навантаження на основній роботі веде до відмови від волонтерства через брак часу та енергії. Також згадується про відновлення роботи підприємств, які повертають на роботу своїх співробітників.

Деякі волонтери припиняють свою діяльність, коли причина, що спонукала їх до волонтерства, зникає, розв'язується або коли вони адаптуються до неї (*«коли тут стало спокійніше, то повернулись до спокійного життя, роботи»*).

Було висловлено чимало думок щодо емоційних аспектів, які спонукають до припинення волонтерської діяльності:

У всіх групах часто лунали висловлювання про "емоційне вигорання" та виснаження (*"Багато хто вигорів. Бути волонтером дійсно важко"*). Також згадувались відчуття розчарування та втома від тривалості війни (*"відходять ті, хто втратив надію, адже війна затягується"*).

Протилежним мотивом стала адаптація до умов війни як до нової реальності, що зменшила активність боротьби за зміни.

Нагромадження особистих проблем, які потребують уваги (*"життєві обставини, що перешкоджають допомагати іншим"*).

Відчуття ігнорування суспільством проблем, з якими борються волонтери, особливо зазначали зоозахисники.

Високе емоційне навантаження для тих, хто працює з нужденними (*"відвідування дитячого будинку спричинило плач на 2 дні, не всі це витримують"*).

Розчарування через відсутність відчутних змін веде до розчарування (*"усвідомлення, що нічого не змінюється, змушує думати про себе"*).

Страх перед можливими репресіями зі сторони державних органів значно ускладнює діяльність волонтерів.

Існує занепокоєння через перевірки "всіх фондів", де навіть незначні технічні помилки можуть призвести до серйозних санкцій (*"Вони перевіряють зараз фактично всі благодійні фонди, організації"*).

Виникає усвідомлення того, що офіційне оформлення всієї діяльності є нереалістичним, що може створити проблеми під час перевірок.

- Бюрократичні процедури стають великою перешкодою (*"ми повинні звітувати про кількість отриманих речей, їх описати треба"*).

Зазвичай волонтери продовжують працювати незважаючи на обізнаність про потенційні причини штрафів. Але страх перед державними структурами перешкоджає багатьом з них у розширенні своєї діяльності.

Неприйнятна поведінка з боку отримувачів допомоги, особливо серед ВПО та іноді – командирів підрозділів, теж викликає демотивацію серед волонтерів. Вони часто стикаються з очікуваннями, що волонтери мають виконувати їхні вимоги беззаперечно (*«а люди забувають, думають їм винні всі, висувають претензії типу чому фасоль, а не м'ясо»*). Незважаючи на те, що такі ситуації не є поширеними, вони все ж зменшують мотивацію волонтерів (*«мільйон хороших історій перекривають 2-3 факти»*).

Позиція держави відіграє ключову роль, особливо коли вона відновлює здатність самостійно забезпечувати певні потреби, що зменшує необхідність у волонтерській допомозі (*"структуровано держава виконує і має виконувати"*). У таких ситуаціях виникає проблематика, коли від волонтерів продовжують очікувати виконання дій, які належать до сфери державної відповідальності, навіть після того, як держава поновила свої функції. Це часто трапляється у сферах підтримки внутрішньо переміщених осіб та часткового забезпечення військових (*"так ви ж завжди це робили, в минулому році робили, робить і далі"*).

Також існує усвідомлення серед усіх зацікавлених сторін, що волонтерська діяльність не може на постійній основі замінювати функції держави. Таким чином, у випадку відсутності активних дій з боку держави щодо розв'язання існуючих проблем, волонтери також можуть втратити мотивацію до подальшої роботи.

Присутній і запит на "школи волонтерства", які б навчали передачі знань про роботу, залучення людей, звітування перед громадою, владою та донорами. Незважаючи на те, що підготовка волонтерів вже здійснюється за підтримки різноманітних фондів, на час дослідження цього виявилось явно недостатньо.

Це дослідження підтверджує вплив волонтерської діяльності на різні сфери суспільного життя та допомагає краще зрозуміти, що мотивує волонтерів, враховуючи моральні, емоційні, соціальні та економічні аспекти. Виходячи з результатів, можна висунути гіпотезу для майбутніх досліджень: посилення впливу волонтерства на соціальне життя може лягти в основу розвитку нових форм суспільних відносин і збільшення рівня громадянської довіри. Така гіпотеза вимагатиме подальшої перевірки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Український соціум. 2016. № 2(57). С. 25-40

Калиновська Дар'я

аспірантка, спеціальність «Соціологія»

Львівський національний університет ім. І. Франка, Україна

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Проблему соціальної ідентичності людини можна розглядати через призму кількох наук, таких як соціологія, культурологія, історія та психологія та інші. Актуальність цієї проблеми виявляється в контексті глобальних змін сучасного світу, де трансформується не лише суспільство в цілому, але й наша ідентичність.

Спочатку вивчення ідентичності ґрунтувалося на емпіричних та теоретичних моделях психології, де соціальну ідентичність розглядали як «уподібнення» і «самототожність». Першим, хто сформулював подібний підхід, був **З. Фрейд**, який розглядав ідентичність як несвідомий процес емоційного зв'язку маленької дитини з батьками [2]. У соціології існують різні підходи до аналізу ідентичності, такі як **функціоналізм, феноменологічна соціологія та інтегративний підхід**.

Перш за все необхідно розглянути поняття ідентичності крізь призму **функціоналізму**, представниками якого були Е. Дюркгейм та Т. Парсонс. Концепція французького соціолога Е. Дюркгейма визначає два типи соціальної солідарності: механічну та органічну. Перша існувала в первісних суспільствах, які були синкретичними. У механічній солідарності особистість індивіда не належала йому самому, але була поглинена колективом. Органічна ж солідарність, у свою чергу, переважала у високорозвинених суспільствах, де люди обмінюються діяльністю та знаннями. Тут індивід і суспільство взаємодоповнюють один одного [1].

Базуючись на вивченні як традиційних, так і сучасних суспільств, французький соціолог розробляє теорію трансляції соціальної ідентичності. В традиційних суспільствах індивід формує свою ідентичність, спираючись на культурні особливості соціуму, тоді як у сучасних цей процес відбувається за рахунок колективних норм і цінностей соціальної організації. Т. Парсонс, у свою чергу, концептуалізує соціальну ідентичність як систему кодів, що включає стійкі комплекси норм, правил і установок. Ці коди визначають і символізують соціальні дії суб'єкта. Ідентичність, в цьому розумінні, відображає два